

ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ: ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΓΕΙΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ*

Μαρίνα Οικονόμου

Καθηγήτρια Ψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή Ε.Κ.Π.Α.

Επιστημονικά Υπεύθυνη των Δράσεων 8 και 10 του Προγράμματος «Προαγωγή Ψυχικής Υγείας σε Ευπαθείς Πληθυσμούς»

Ικεσία και Άσυλο στην Ιστορία

ΧΟΡΟΣ: Παλαίχθονος τέκος, κλυθί μου πρόφρονι καρδία, Πελασγῶν ἄναξ. Ἴδε με τὰν ἰκέτιν φυγάδα περιδρομον, λυκοδίωκτον ὡς δάμαλιν ἄμ πέτραις ἠλιβάτοις, ἴν' ἄλκᾳ πίσυνος μέμυκε φράζουσα βοτῆρι μόχθους.

ΧΟΡΟΣ: Ω τέκνο του Παλαίχθονα, των Πελασγῶν κορώννα, ἀπάκουσέ μου, δε με, στες εξορίας μου τον ἄθλιο τον παραδαρμό, που προστάσια σου ζητώ σαν το λυκοκυνήγητο μοσχάρι, που σ' ἄβατου γκρεμνού κορφή και θαρρετή του απαντοχή, με ξεσυρτό μουκανητό του κίντυνού του μήνυμα φωνάζει στο βοσκό.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ: ὄρῳ κλάδοισι νεοδρόποις κατάσχιον νεύονθ' ὄμιλον τόνδ' ἀγωνίων θεῶν. εἶη δ' ἄνατον πρᾶγμα τοῦτ' ἀστοξένων. μηδ' ἐξ ἀέλπτων κάπρομηθήτων πόλει νεῖκος γένηται· τῶν γάρ οὐ δεῖται πόλις.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ: Βλέπω τα νιόκοπα κλαδιά ν' αργοσαλεύουν πάνω απ' τη σύνοδο αυτή των αγωνίων θεῶν που ισκιώνουν· μ' ἄμποτε να μη μας φέρει ζημιὰ των συγγενῶν μας ο ερχομός των ξένων, μηδὲ στην πόλη, ἀπρόβλεπτα, καμιά γεννήσει ἀμάχη ἀνέλπιστη, που δεν την ἔχει ἀνάγκη.

(«Ἰκέτιδες», Αισχύλος, Μετ. Γ. Θεοδωρίδης)

Σχεδόν 2.500 χρόνια πριν, το 461 π.Χ., ο Αισχύλος εξιστορούσε στις «Ἰκέτιδες» την ικεσία των Δαναΐδων για ἄσυλο ἀπὸ τον βασιλιά του Ἄργους. Οι 50 κόρες του Δαναοῦ, συνοδευόμενες ἀπὸ τον πατέρα τους, καταφεύγουν στο Ἄργος ὡς ἰκέτισσες για να ἀποφύγουν τον αἰμομικτικό γάμο με τα πρῶτα ξαδέρφια τους, γιούς του Αἰγύπτου, ἀπὸ τη γειτονική της Συρίας Αἴγυπτο και ζητοῦν προστασία και ἄσυλο ἀπὸ τον βασιλιά της πόλης του Ἄργους, Πελασγό.

Ο βασιλιάς στέκεται ἀμφίθυμος μπροστά σε ἓνα τεράστιο δίλημμα. Αν βοηθήσει τις ξένες, κινδυνεύει να προκαλέσει στον λαό του ἀναταραχή, ἀλλοίωση της εθνικής, κοινωνικής και θρησκευτικής φυσιογνωμίας της πόλης

και πόλεμο με τους Αιγύπτιους, που θα έρθουν να πάρουν πίσω τις Ικέτιδες.

Αν όμως δεν τις βοηθήσει, ασεβεί στον ξένο Δία, παραβαίνει τους θεοφύλακτους νόμους της φιλοξενίας και αφήνει τις Ικέτιδες στο έλεος των διωκτών τους. Φοβάται μήπως «...μ' άμποτε να μη μας φέρει ζημιά των συγγενών μας ο ερχομός των ξένων».

Ο ίδιος διατηρεί θετική στάση, θεωρεί όμως ότι η απόφαση που θα ληφθεί πρόκειται να καθορίσει το μέλλον της πόλης. Αφορμώμενος από τις δημοκρατικές αρχές στην άσκηση της βασιλείας του επιδεικνύει έντονο ενδιαφέρον για την άποψη των πολιτών και θέτει το ζήτημα στη λαϊκή συνέλευση. Η απόφαση της συνέλευσης είναι θετική. Οι πολίτες του Άργους συγκατατίθενται να προσφέρουν άσυλο στις Δαναΐδες και εκείνες εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους.

Οι «Ικέτιδες» του Αισχύλου είναι το πρώτο θεατρικό έργο στην ιστορία της ανθρωπότητας που θέτει το ζήτημα του αιτήματος ασύλου από μια διωκόμενη ομάδα ατόμων. Είναι το πρώτο κείμενο που αναδεικνύει την έννοια της φιλοξενίας αλλά και τις έννοιες της αποδοχής και ενσωμάτωσης του αιτούντος ασύλου. Είναι το κείμενο που καθορίζει τη Δυτική σκέψη προς μια προσέγγιση αποδοχής του ξένου, του άλλου, του εν δυνάμει «διαφορετικού», προς μια προσέγγιση Δικαίου και Ανθρωπισμού.

Σύγχρονα Δεδομένα

Σχεδόν 2.500 χρόνια αργότερα, στο σύγχρονο ιστορικό τοπίο, αναδύονται «σύγχρονοι Ικέτες» που προβάλλουν τη δική τους προσωπική τραγωδία ανεξαρτήτως εθνικότητας, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας ή προέλευσης. «Σύγχρονοι Ικέτες», «σύγχρονες Ικέτιδες», πρόσφυγες ή μετανάστες, άνδρες, γυναίκες και παιδιά που ικετεύουν στην προσπάθειά τους να διασφαλίσουν έναν κάποιο τόπο, έναν οποιονδήποτε τόπο που θα τους δεχθεί για να μπορέσουν να επιβιώσουν με αξιοπρέπεια, έναν τόπο ασφαλή, που θα τους δώσει την ευκαιρία να υπάρξουν, να δημιουργήσουν, να ονειρευτούν πάλι.

Η Ελλάδα βρίσκεται εν μέσω μιας άνευ προηγουμένου ευρωπαϊκής προσφυγικής κρίσης, φιλοξενώντας στο τέλος του 2019 πάνω από 186.000 πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο κυρίως από τη Συρία (τι ειρωνεία! Συρία, η γειτονική χώρα του αρχαίου βασιλιά Αιγύπτου), το Αφγανιστάν, το Κονγκό και το Ιράν. Σε αυτόν τον αριθμό περιλαμβάνονται περισσότερα από 5.000 ασυνόδευτα παιδιά (The UN Refugee Agency, 2020).

Αν και το προσφυγικό ζήτημα στη χώρα μας αποτελεί ένα οικείο θέμα από τους χρόνους της αρχαιότητας (Economou et al., 2018), με τους Έλληνες να έχουν γενικότερα θετική στάση και αίσθηση φιλοξενίας προς τον ξένο, η μαζική εισροή των προσφύγων που συμπίπτει με την έντονη **οικονομική**

κρίση αλλά και την **πανδημία** φαίνεται να πολώνει την κοινή γνώμη στην Ελλάδα.

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία φαίνεται να επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στη μελέτη των στάσεων του γενικού πληθυσμού απέναντι στους **μετανάστες**, ενώ οι στάσεις απέναντι στους πρόσφυγες δεν φαίνεται να έχουν μελετηθεί επαρκώς. Στην πραγματικότητα, οι στάσεις απέναντι στους μετανάστες έχουν συνδεθεί με οικονομικούς παράγοντες. Τα πορίσματα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (Card et al., 2005) έδειξαν ότι οι μετανάστες έγιναν αντικείμενο εντονότερων ξενοφοβικών στάσεων στη χώρα υποδοχής όταν υπήρχε έλλειψη πόρων. Επιπλέον, μια συγκριτική μελέτη 15 ευρωπαϊκών χωρών (Malchow-Møller et al., 2009) επιβεβαίωσε τα συγκεκριμένα ευρήματα και υπογράμμισε τη σημασία των αντιλαμβανόμενων συνεπειών της μετανάστευσης, όπως την αντίληψη ότι οι μετανάστες θα αποτελούσαν οικονομική **απειλή** και θα επηρέαζαν αρνητικά την αγορά εργασίας ή θα ασκούσαν επιβαρυντική πίεση στον δημόσιο προϋπολογισμό. Μια πιο πρόσφατη μελέτη 14 ευρωπαϊκών χωρών, μεταξύ των οποίων συγκαταλεγόταν και η Ελλάδα, συνέκρινε δεδομένα πριν και μετά το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης στην Ευρώπη (Kuntz et al., 2017) και ανέδειξε τη σημαντική συσχέτιση μεταξύ των αρνητικών στάσεων απέναντι στους μετανάστες και της αντιληπτής οικονομικής ανασφάλειας.

Η διερεύνηση των στάσεων απέναντι στους **πρόσφυγες** σε διεθνές επίπεδο φαίνεται να είναι περιορισμένη, ενώ βρέθηκε μόνο μία μελέτη που να αφορά τη σημερινή μεγάλη έκτασης προσφυγική κρίση στην Ευρώπη (Wike et al., 2016).

Σύμφωνα με τα ευρήματα της εν λόγω μελέτης, γίνεται αντιληπτός ο διαχασμός των απόψεων σχετικά με την υποτιθέμενη απειλή που έθεσαν στη χώρα υποδοχής οι πρόσφυγες από το Ιράκ και τη Συρία. Αποτελεί ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι στάσεις απέναντι στους Μουσουλμάνους σχετίζονταν με εκείνες απέναντι στους πρόσφυγες: όσο πιο αρνητικές ήταν οι στάσεις απέναντι στους Μουσουλμάνους, τόσο μεγαλύτερη ήταν η ανησυχία για την **απειλή** που θέτουν οι πρόσφυγες.

Οι αρνητικές στάσεις απέναντι στους πρόσφυγες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως διαφορετικές εκδοχές των στιγματιστικών στάσεων που περιβάλλουν άλλες ευάλωτες ομάδες, όπως εκείνες των ατόμων με σοβαρή και χρόνια ψυχική νόσο και ειδικά σχιζοφρένεια (Economou et al., 2005). Ιδιαίτερα οι πρόσφυγες διατρέχουν υψηλό κίνδυνο αντιμετώπισης σύνθετων δυσκολιών υγείας και ψυχικής υγείας, έχοντας διαφύγει τραυματικών συνθηκών, καθώς και έχοντας υποστεί τραυματικές εμπειρίες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Κατά την άφιξή τους, είναι πολύ πιθανό να έρθουν αντιμέτωποι με τη θλίψη και τη μοναξιά παραμένοντας σε μια κατάσταση «μη ύπαρξης»,

όπου δεν ανήκουν ούτε στη χώρα καταγωγής τους, αλλά ούτε και στη χώρα υποδοχής. Σε αυτές τις προκλήσεις προστίθενται και τα ενδεχόμενα εμπόδια πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη ή στην περίπτωση απόκτησης πρόσβασης, κινδυνεύουν να αποτελέσουν αντικείμενο στιγματιστικών συμπεριφορών από τους επαγγελματίες υγείας (Strijk et al., 2011).

Όσον αφορά την Ελλάδα, τα ευρήματα των Wike και συνεργατών (Wike et al., 2016) δείχνουν ότι το 55% αναφέρθηκε στην ανησυχία ως προς την αντίληψη ότι οι πρόσφυγες θα αυξήσουν την εγκώρια τρομοκρατία, το 72% εξέφρασε ανησυχία ως προς την αντίληψη ότι η εισροή των προσφύγων θα επιφέρει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία και μόνο το 30% θεώρησε τους πρόσφυγες υπεύθυνους για μεγαλύτερο αριθμό εγκλημάτων σε σύγκριση με άλλες ομάδες. Σε μία άλλη έρευνα που διεξήχθη στη χώρα μας από τη ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ το 2016 (diaNEOsis, 2016) αναφορικά με το προσφυγικό πρόβλημα, ο γενικός πληθυσμός διατηρούσε θετικές στάσεις, με την πλειοψηφία των ερωτηθέντων να ανθίσταται στο κλείσιμο των συνόρων. Οι πολίτες που ανέφεραν ότι υποστηρίζουν κόμματα αριστερών ή κεντροαριστερών πολιτικών ιδεολογιών/πεποιθήσεων, οι γυναίκες, τα άτομα νεότερης ηλικίας (18-34 ετών) και τα άτομα υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου εξέφρασαν πιο αρνητικές στάσεις ως προς το κλείσιμο των συνόρων. Επιπλέον, 2 στους 3 Έλληνες ανέφεραν θετικά συναισθήματα προς τους πρόσφυγες, όπως συμπόνια και θλίψη. Μεταξύ των αρνητικών συναισθημάτων που αναφέρθηκαν από τους υπόλοιπους ερωτηθέντες συγκαταλέγονταν η ανησυχία, ο φόβος, η καχυποψία, η αντιληπτή απειλή, ο θυμός και η αδιαφορία. Οι γυναίκες, οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι άνεργοι και τα άτομα που ανέφεραν ότι υποστηρίζουν κόμματα αριστερών ιδεολογιών/πεποιθήσεων ανέφεραν πιο θετικά συναισθήματα. Τέλος, περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες υποστήριξαν ότι είχαν εκφράσει την αλληλεγγύη τους απέναντι στους πρόσφυγες, προσφέροντας τρόφιμα, ρούχα, φάρμακα, χρήματα, παιχνίδια και εθελοντική εργασία.

Ενδεικτικές της διάσπασης και του διχασμού των απόψεων του γενικού πληθυσμού είναι οι δημοσιεύσεις του ελληνικού Τύπου. Όσον αφορά την υποδοχή των παιδιών προσφύγων στα ελληνικά σχολεία, υπήρξαν περιπτώσεις όπου οι γονείς και οι μαθητές συμμετείχαν σε «τελετές υποδοχής», ενώ αντίθετα, σε άλλα σχολεία οι γονείς εξέφρασαν την απαίτηση να απομακρυνθούν τα παιδιά πρόσφυγες απειλώντας ότι, διαφορετικά, θα απαγόρευαν τη φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο (Καθημερινή, 201; Το ΒΗΜΑ, 2017). Το κύριο επιχείρημά τους βασίστηκε στον φόβο μετάδοσης μολυσματικών ασθενειών, παρά το ευρύ εμβολιαστικό πρόγραμμα για τα παιδιά που ζουν σε περιοχές φιλοξενίας προσφύγων, το οποίο κάλυπτε δέκα ασθένειες και περιλάμβανε

περισσότερα από 30.000 εμβόλια. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περισσότερες διαμαρτυρίες κατά των παιδιών προσφύγων σημειώθηκαν σε σχολεία οικονομικά υποβαθμισμένων περιοχών στις οποίες λειτουργούσαν φιλανθρωπικές οργανώσεις που προσέφεραν φαγητό. Ωστόσο, γενικά σε σχέση με τους πρόσφυγες και την προσφυγιά, έστω και εν μέρει ή με διαφορετικό τρόπο, οι Έλληνες που έχουν υποστεί τη βαθύτερη οικονομική ύφεση σε σύγκριση με τους κατοίκους όλων των άλλων Ευρωπαϊκών χωρών φαίνεται να διατηρούν τη γενική παραδοσιακή θετική στάση απέναντι στον ξένο γενικά αλλά και στα παιδιά ιδιαίτερα (Lazaratou et al., 2017).

Ενδιαφέρον εγείρει το γεγονός ότι οι στάσεις του γενικού πληθυσμού απέναντι στους πρόσφυγες και τους μετανάστες φαίνεται να έχουν αποκτήσει έναν πιο ευνοϊκό και θετικό χαρακτήρα μετά την εισβολή στην Ουκρανία, όπως διαφαίνεται από διεθνή και εγχώρια δημοσιεύματα. Από πολλούς αναφέρεται ότι η ανοιχτή υποδοχή για όσους εγκαταλείπουν την Ουκρανία έρχεται σε έντονη αντίθεση με τη μεταχείριση προηγούμενων κυμάτων προσφύγων από μέρη όπως το Ιράκ, η Συρία και το Αφγανιστάν (Ertnews, 2022). Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) χαιρέτισε την αντίδραση των προηγμένων χωρών στην ουκρανική προσφυγική κρίση και τις κάλεσε να ενεργήσουν με αντίστοιχο τρόπο απέναντι στους πρόσφυγες και από άλλες εμπόλεμες περιοχές, ανεξαρτήτως εθνικότητας, φυλής ή θρησκείας (Singh, 2022). Χαρακτηριστικά, η Κάθριν Μαχόνεϊ, εκπρόσωπος της UNHCR, ανέφερε: «Χαιρετίζουμε αυτή την καταπληκτική υποδοχή και την αλληλεγγύη που επιδείχθηκε προς τους πρόσφυγες τις τελευταίες ημέρες και ελπίζουμε αυτό να αποτελέσει αφορμή για σκέψη και να οδηγήσει να αλλάξουν η τοξική ρητορική και οι πολιτικές που έχουμε δει σε διάφορα πλαίσια» (Singh, 2022). Έτσι, η UNHCR απευθύνει κάλεσμα προς όλες τις χώρες, να ενεργήσουν απέναντι στους «τυπικούς» πρόσφυγες με τον ίδιο τρόπο και την ίδια στάση που καταδεικνύουν απέναντι στους πρόσφυγες από την Ουκρανία.

Σε μία έρευνα του 2019 στη Γερμανία (Meidert & Rapp, 2019) για τις στάσεις απέναντι στους πρόσφυγες σε σύγκριση με τους μετανάστες από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα αποτελέσματα υπογραμμίζουν τις λιγότερο θετικές στάσεις απέναντι στους πρόσφυγες σε σύγκριση με τους μετανάστες από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την προέλευση αυτής της αρνητικής αντίληψης να αφορά κυρίως στα **αυξημένα αισθήματα απειλής**. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι οι στάσεις απέναντι στους πρόσφυγες λόγω πολέμου ή πολιτικών διενέξεων είναι ελαφρώς πιο αρνητικές από ό,τι απέναντι στους μετανάστες από την Ευρωπαϊκή Ένωση, με τους οικονομικούς όμως μετανάστες να γίνονται αποδέκτες αρνητικών στάσεων. Οι συγγραφείς υποθέτουν ότι οι οικονομικοί μετανάστες θεωρούνται λιγότερο άξιοι από τους πρόσφυγες

λόγω πολέμου ή πολιτικών διενέξεων, ενώ, οι πραγματικές οικονομικές απειλές αποτέλεσαν σημαντικούς καθοριστικούς παράγοντες μόνο όσον αφορά τους οικονομικούς πρόσφυγες, αλλά όχι όσον αφορά τους πρόσφυγες λόγω πολέμου ή πολιτικών διενέξεων.

2022: Έρευνα ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ «Τι πιστεύουν οι Έλληνες»

Σ' αυτό το μάλλον θολό τοπίο που περιγράφει η διεθνής και ελληνική βιβλιογραφία, η έρευνα της ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ τον Φεβρουάριο του 2022 έρχεται να δώσει πιο επίκαιρα στοιχεία για τις απόψεις και στάσεις των Ελλήνων και να φωτίσει κάποιες πτυχές του προσφυγικού- μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα μας.

Στην ερώτηση της έρευνας «Θα σας διαβάσω ορισμένες λέξεις και θα ήθελα να μου πείτε αν για εσάς προσωπικά αντιπροσωπεύουν κάτι καλό ή κάτι κακό» ανάμεσα σε πολλές λέξεις υπάρχουν και οι λέξεις «πρόσφυγες» και «μετανάστες». Αναφορικά με τη λέξη «πρόσφυγες» ένα ποσοστό ελάχιστα κάτω από το 50% των Ελλήνων (47,1%) θεωρεί ότι αντιπροσωπεύει κάτι καλό, ενώ για τους μετανάστες, το αντίστοιχο ποσοστό 47,2% θεωρεί ότι αντιπροσωπεύουν κάτι κακό. Πάντως και για τις δύο κατηγορίες, πρόσφυγες και μετανάστες, τις πιο θετικές στάσεις τις εκφράζουν οι άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες και οι νέοι 17-24 ετών.

Αν δούμε τη διαχρονική αποτύπωση από το 2016 μέχρι το 2022 (βλ. παράρτημα, πίνακας 1) αναφορικά με τους **πρόσφυγες**, το ποσοστό 47,1% το 2022 έχει ελάχιστα μειωθεί σε σχέση με το 2016 (49,3%) και σηματοδοτεί έτσι, σε μια διαχρονία εξαετίας, μια θετική χροιά στη συνειρμική αναπαράσταση της συλλογικής άποψης για τους πρόσφυγες. Χαρακτηριστικά, στην έρευνα της ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ που έγινε τον Μάρτιο του 2022 μετά το ξέσπασμα του πολέμου στην Ουκρανία, θετικοποιήθηκε ακόμη πιο πολύ η θεώρηση γύρω από τους πρόσφυγες και έτσι το ποσοστό του 47,1% του Φεβρουαρίου έγινε 55,4% τον Μάρτιο, μια βελτίωση των στάσεων δηλαδή της τάξης του 8,3%.

Αναφορικά με τους **μετανάστες**, ένα μικρότερο ποσοστό του ύψους του 37,6% του πληθυσμού το 2016 θεωρούσε ότι αντιπροσώπευαν κάτι καλό και αυτό το ποσοστό μειώθηκε τον Φεβρουάριο του 2022 σε 32,5% υποδηλώνοντας έτσι μία «λιγότερο καλή» σηματοδότηση των μεταναστών σε σχέση με τους πρόσφυγες. Στην έρευνα όμως του Μαρτίου φαίνεται ότι η θετικοποίηση των στάσεων απέναντι στους πρόσφυγες παρέσυρε θετικά και τις στάσεις απέναντι στους μετανάστες. Παρατηρήθηκε έτσι μια βελτίωση της τάξης του 5,4%, δηλαδή από 32,5% που ήταν λίγο πριν την έναρξη του πολέμου, ανήλθε στο 37,9% ενώ το 2020 ήταν 24,5%.

Τα αποτελέσματα αυτά φαίνεται να επιβεβαιώνονται και από την επό-

μενη ερώτηση που αναφέρεται στις **μεταναστευτικές ροές** και αναζητά τι πιστεύουν οι ερωτώμενοι σε σχέση με το ποια θα πρέπει να είναι η στάση της Ελλάδας στην αντιμετώπισή τους. Όπως προκύπτει ένα υψηλό ποσοστό που ξεπερνά σημαντικά το 60% (64,1%), μη αναγνωρίζοντας προφανώς ως «δύσκολη» τη μεταναστευτική συνθήκη, πιστεύει ότι θα πρέπει η στάση της Ελλάδας στην αντιμετώπιση των μεταναστευτικών ροών να είναι πιο αυστηρή. Δηλαδή κάποιος άλλος, κάποιος έξω από «εμάς τους ίδιους», κάποιος ουδέτερος «θεσμός», η Ελλάδα, θα πρέπει να έχει μια στάση πιο αυστηρή και επομένως στάση αρνητική σε βάρος αυτής της «εξωομάδας» που συγκροτεί αυτό που ουδέτερα και γενικά ονομάζουμε μεταναστευτικές ροές.

Ειδικά δε στην επόμενη ερώτηση που αναφέρεται στους **μετανάστες που μπαίνουν παράνομα στη χώρα** μας, πολύ σημαντικά ποσοστά υποστηρίζουν την άμεση απέλαση και είτε την επαναπροώθηση στη χώρα τους είτε την προώθηση στη χώρα επιλογής τους, ενώ εξαιρετικά χαμηλά είναι τα ποσοστά που πιστεύουν στην πλήρη (5,6%) ή στη σταδιακή και υπό προϋποθέσεις (18,3%) ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία.

Παρουσιάζουν έτσι ενδιαφέρον οι απόψεις για αυτήν την ειδική κατηγορία μεταναστών, αυτών που εισέρχονται παράνομα στη χώρα μας, les όμως να μπορούσαν εύκολα και χωρίς κινδύνους να μπουν «νόμιμα» και εμείς ως χώρα υποδοχής «εύκολα να τους υποδεχόμασταν».

Στον πίνακα 2 (βλ. παράρτημα, πίνακας 2) που αποτυπώνεται η διαχρονική μεταβολή των απόψεων σε σχέση με τους μετανάστες που μπαίνουν παράνομα στη χώρα μας, φαίνεται ότι το 2015 ήταν μια χρονιά ορόσημο, όπου μόλις λίγο πάνω από το 1% του ελληνικού πληθυσμού πίστευε ότι πρέπει να ενσωματωθούν πλήρως στην ελληνική κοινωνία, ενώ αυτό το ποσοστό έχει ανέλθει στο 5,6% το 2022, αναδεικνύοντας μια θετικότερη στάση. Σταδιακά και υπό προϋποθέσεις έβλεπε την ενσωμάτωση το 23% το 2015, ενώ μικρότερο ποσοστό της τάξης του 18,3% το 2022, υπογραμμίζοντας την **ενσωμάτωση**, έστω σταδιακή και υπό προϋποθέσεις, ως μεγάλο ζητούμενο. Οι αρνητικές όμως απόψεις και στάσεις, όπου αναφέρονται είτε στην άμεση απέλαση είτε στην επαναπροώθηση στη χώρα τους είτε στην προώθηση στη χώρα επιλογής τους δείχνουν αντιφατικές καταγραφές στο διάστημα 2015-2022. Φαίνεται ότι αυξάνεται σημαντικά η «σκληρή» στάση της άμεσης απέλασης από το 2015 στο 2022, ενώ σε σχέση με τη στάση που αναφέρεται στην προώθηση στη χώρα επιλογής τους φαίνεται να διαγράφεται μια αδρή θετικοποίηση από το 2015 στο 2022.

Αναφορικά όμως με τα **παιδιά των νόμιμων μεταναστών που γεννιούνται στην Ελλάδα**, οι στάσεις είναι πιο θετικές με περίπου το 60% να θεωρεί ότι πρέπει να λαμβάνουν άμεσα την ελληνική υπηκοότητα, ενώ διαχρονικά

αυτή η θετική στάση φαίνεται να μειώνεται από το 2015 μέχρι το 2022 και η αρνητική να αυξάνεται.

Επί των ευρημάτων...

Ερωτήματα και Προβληματισμοί

Στο σύνολό τους τα ευρήματα της έρευνας του 2022, παρά τη θετικοποίηση των στάσεων απέναντι και στους πρόσφυγες και στους μετανάστες μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία και τα κύματα φυγής προς τη Δύση, εμπεριέχουν αντιφάσεις και αμφιθυμικές τάσεις. Εγείρουν έτσι σκέψεις γύρω από τα μείζονα κοινωνικά ζητήματα της υποδοχής, της αποδοχής και της ενσωμάτωσης, του στιγματισμού και του ρατσισμού.

Ένα **βασικό ερώτημα** που προκύπτει είναι το κατά πόσο οι ερωτηθέντες από τον γενικό πληθυσμό είναι σε θέση να διακρίνουν έννοιες, ορολογίες και τύπους του προσφυγικού και μεταναστευτικού ζητήματος, καθώς και αν τα κριτήρια που χρησιμοποιούν βρίσκονται σε αντιστοιχία με τα κριτήρια των υπεύθυνων λήψης αποφάσεων και πολιτικών. Παρόλο που τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι μετανάστες και ειδικά οι παράνομοι έρχονται αντιμέτωποι με τις σοβαρότερες αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές, δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι οι ερωτηθέντες μπορούν πραγματικά να διακρίνουν τους διαφορετικούς τύπους των προσφύγων και μεταναστών εάν τους έβλεπαν στον δρόμο ή στη γειτονιά τους. Ο προβληματισμός αυτός άλλωστε αναφέρεται και στη διεθνή βιβλιογραφία (Asbrock et al, 2014), ενώ ειδικά για τον γενικό πληθυσμό της Γερμανίας, φαίνεται ότι η διάκριση μεταξύ αιτούντων άσυλο, προσφύγων και νόμιμων ή παράνομων μεταναστών είναι θολή (Meidert & Rapp, 2019).

Ένα **άλλο ερώτημα** είναι τι είναι άραγε αυτό που προκαλεί την αμφιθυμία στις απόψεις και στάσεις των Ελλήνων, αυτό που τις κάνει να ταλαντεύονται ανάμεσα στις μερικές φορές θετικές και άλλοτε στις αρνητικές, σχεδόν στιγματιστικές και πιθανόν ρατσιστικές;

Τι είναι αυτό που δεν μας αφήνει να ανακαλύψουμε το κέρδος που δίνει η επαφή με τον ξένο και την πολυπολιτισμικότητα, να ανακαλύψουμε τα καλά της ενσωμάτωσης διευρύνοντας το δικό μας βίωμα και εμπλουτίζοντας τη δική μας κουλτούρα;

Είναι το ψυχολογικό αίσθημα της απειλής, πραγματικής και συμβολικής. Αυτό το αίσθημα που με τις ύπουλες και υπόγειες διαδρομές του μας εμποδίζει να αποκτήσουμε ευελιξία, να ανοίξουμε τον στενό μας νου, τη μικρή μας γειτονιά και να προσαρμοστούμε σε κάτι που μπορεί να είναι πολύ πιο ωφέλιμο από αυτό που αρχικά εκλάβαμε ως απειλητικό.

Στην ουσία, η στερεοτυπική παρουσίαση του πρόσφυγα ή του μετανά-

στη με αρνητικό πρόσημο βασίζεται στα ψυχολογικά αποκυήματα που προκύπτουν από την προβολή των φόβων του εαυτού στον άλλο, τον ξένο.

Σήμερα, ο ξένος ως απειλή μαστίζει ακόμα τη δική μας κοινωνία παρά τις φωνές, τις συλλογικότητες και τις κινήσεις αλληλεγγύης και στήριξης που κάθε άλλο παρά λίγες είναι. Οι στιγματιστικές φωνές άμεσας απέλασης και αυστηρών μέτρων εξακολουθούν να ηχούν. Φαίνονται άλλωστε στα ευρήματα της έρευνας της ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ. Ο φόβος της «τρομοκρατίας» από τις αρχές του 21ου αιώνα φαίνεται να έχει παίξει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των στάσεων απέναντι σε πρόσφυγες και μετανάστες που προέρχονται από χώρες που θεωρούνται «απειλή» για την ασφάλεια και την ειρήνη.

Ο άλλος πόλος, η προσπάθεια δηλαδή κατανόησης του ξένου, του άλλου, η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης για τη δοκιμασία του και τελικά η πολυπόθητη συμπερίληψή του κάνει τα κοινά μας σύνορα, πρακτικά και συμβολικά, λιγότερο εύθραυστα και πιο ευκρινή.

As μην παρασυρθούμε από την προφανή θετικοποίηση των στάσεων και την έκφραση αλληλεγγύης αυτή τη χρονική συγκυρία, που κυριαρχείται από την ανάδειξη ενός νέου και διαφορετικού κύματος προσφυγικών ροών από την πληττόμενη Ουκρανία. Τα σύνορα που αναδύονται τώρα βρίσκονται στην καρδιά της δικής μας ηπείρου, της Ευρώπης. Οι πολιτισμικές και πολιτιστικές ομοιότητες, το κοινό σύστημα αξιών και αντιλήψεων, η κοινή κουλτούρα, οι μακροχρόνιοι ιστορικοί δεσμοί και οι κοινές θρησκευτικές πεποιθήσεις για ορισμένους λαούς κάνουν τους κατοίκους των χωρών υποδοχής να νιώθουν ότι βάλλεται ένας λαός γειτονικός, γνώριμος και οικείος.

As προβληματιστούμε σοβαρά από τις επισημάνσεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, που υποδηλώνουν από τη μια βαθιά ανησυχία για την αυξανόμενη ξενοφοβία, τις διακρίσεις και τον αποκλεισμό που αντιμετωπίζουν τα τελευταία χρόνια πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο και από την άλλη εκτιμούν ότι η ουκρανική προσφυγική κρίση προσφέρει μια ευκαιρία για σκέψη (Singh, 2022).

Τα πυρηνικά ερωτήματα και οι συνεπακόλουθοι προβληματισμοί παραμένουν. Οι «Ικέτιδες» άραγε και τα μηνύματά τους αποτελούν μόνο παρελθοντικό δημιούργημα της αρχαιοελληνικής σκέψης; Ή έχουν διεισδύσει στο βάθος του χρόνου και έχουν αφήσει ένα διαχρονικό αποτύπωμα;

Η πρόκληση για τον Δυτικό κόσμο είναι να καταδείξει ότι πράγματι έχουν αφήσει το ίχνος τους στον χρόνο και το αποτύπωμά τους στον χώρο του συλλογικού ασυνείδητου. Η πρόκληση για τον Δυτικό κόσμο είναι να καταδείξει ότι αποτελούν παγκόσμιο διακύβευμα ακόμα και σήμερα και τα μηνύματά τους προβάλλουν ως κατακτήσεις, στάσεις και συμπεριφορές απέναντι στους «σύγχρονους Ικέτες», όποιοι και αν είναι αυτοί, απ' όπου κι αν προέρχονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

- Asbrock, F., Lemmer, G., Becker, J. C., Koller, J., & Wagner, U. (2014). "Who are these foreigners anyway?" The content of the term foreigner and its impact on prejudice. *Sage Open*, 4(2), 2158244014532819.
- Card, D., Dustmann, C., & Preston, I. (2005). Understanding attitudes to immigration: The migration and minority module of the first European Social Survey. CReAM Discussion Paper No. 03/05
- Economou, M., Gramandani, C., Richardson, C., & Stefanis, C. (2005). Public attitudes towards people with schizophrenia in Greece. *World Psychiatry*, 4(Suppl 1), 40-44.
- Economou, M., Dieti, E., & Lazaratou, H. (2018). Alternative versions of stigma: Attitudes of the Greek public toward refugees amid economic recession. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 268(2), 213-214.
- Ertnews. (2022). Πάνω από 1 εκατομμύριο Ουκρανοί κατέφυγαν σε γειτονικές χώρες – Πώς υποδέχονται τους πρόσφυγες. Ανακτήθηκε στις 21 Απριλίου 2022 από: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/diethni/pano-apo-1-ekatommyrio-oukranoi-katefygan-se-geitonikes-chores-pos-ypodechontai-oi-alles-chores-toys-prosphyges/>
- diaNEOsis. (2016). Greeks and the refugee problem. Ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2022 από: <http://www.dianeosis.org/en/2016/02/study-greeks-refugee-problem/>
- Καθημερινή. (2017). Λάρισα: Με χορούς και χειροκροτήματα τα πρώτα προσφυγόπουλα σε σχολείο της πόλης (BINTEO). Ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2022 από: <https://www.kathimerini.gr/society/893685/larisa-me-choroys-kai-cheirokrotimata-ta-prot-prosphygopoula-se-scholeio-tis-polis-binteo/>
- Kuntz, A., Davidov, E., & Semyonov, M. (2017). The dynamic relations between economic conditions and anti-immigrant sentiment: A natural experiment in times of the European economic crisis. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(5), 392-415.
- Lazaratou, H., Economou, M., & Dikeos, D. (2017). Greek public's ambivalence toward refugee children education. *International Journal of Social Psychiatry*, 63(8), 800-800.
- Malchow-Møller, N., Munch, J. R., Schroll, S., & Skaksen, J. R. (2009). Explaining cross-country differences in attitudes towards immigration in the EU-15. *Social indicators research*, 91(3), 371-390.
- Meidert, N., & Rapp, C. (2019). Public attitudes towards refugees in Germany: What drives attitudes towards refugees in comparison with immigrant workers from European Union countries?. *Journal of Refugee Studies*, 32(Special_Issue_1), i209-i218.
- Singh, K. (2022). Ukraine crisis gives chance to shift away from 'toxic' narratives towards refugees, U.N. agency says. Ανακτήθηκε στις 21 Απριλίου 2022 από: <https://www.reuters.com/world/un-agency-urges-advanced-countries-offer-protection-all-refugees-need-2022-03-16/>
- Strijk, P. J., van Meijel, B., & Gamel, C. J. (2011). Health and social needs of traumatized refugees and asylum seekers: An exploratory study. *Perspectives in psychiatric care*, 47(1), 48-55.
- The UN Refugee Agency. (2020). Greece. Ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2022 από: <https://www.unhcr.org/greece.html>.
- Το ΒΗΜΑ. (2017). Υπό αστυνομικό κλοιό σχολείο στο Ωραιόκαστρο-Εισαγγελική παρέμβαση. Ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2022 από: <https://www.tovima.gr>

gr/2017/02/21/society/ypo-astynomiko-kloio-sxoleio-sto-wraiokastro-eisaggeliki-parembasi/

Wike, R., Stokes, B., & Simmons, K. (2016). Europeans fear wave of refugees will mean more terrorism, fewer jobs. *Pew Research Center*, 11, 2016. Ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2022 από: <http://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/>

* Αναδημοσίευση από την ιστοσελίδα της **διαNEOσις**: <https://www.dianeosis.org/2022/05/oi-staseis-twn-ellinwn-apenanti-stoys-prosfyges-kai-toys-metanastes/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

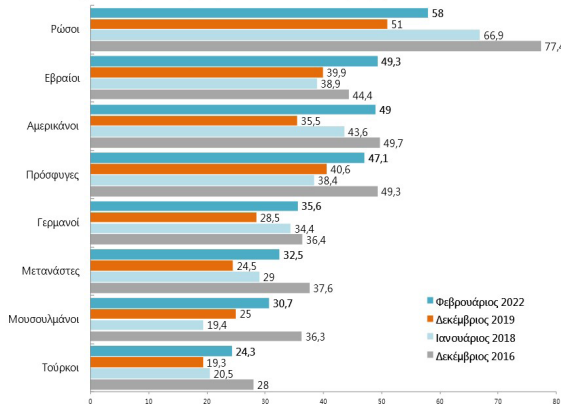
Πίνακας 1

Θα σας διαβάσω ορισμένες λέξεις και θα ήθελα να μου πείτε εάν για εσάς προσωπικά αντιπροσωπεύουν κάτι «καλό» ή κάτι «κακό»

Διαχρονικά στοιχεία

31

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: «Καλό»

διαNEOσις

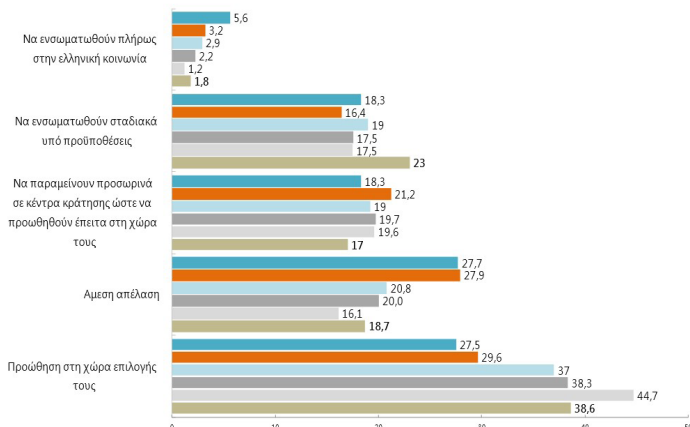
marc

Πίνακας 2

Τι από τα παρακάτω πιστεύετε πως πρέπει να γίνει με τους μετανάστες που μπαίνουν παράνομα στη χώρα μας...

Διαχρονικά στοιχεία

34

διαNEOσις

marc